

OSMANLI DEVLETİ'NDEN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNE KADIN TİCARETİNİN ENGELLENMESİ YOLUNDA YAPILAN GİRİŞİMLER

*(Attempts Made to Prevent Trafficking in Women from the Ottoman Empire
to the Early Republican Period)*

Belkıs KONAN*

Öz

Bu makalede, Osmanlı Devleti'nden itibaren Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar olan süreçte beyaz kadın ticaretini önleme konusunda alınan tedbirler hukuk tarihi çerçevesinde araştırılmıştır. İnsan ticaretinin bir uzantısı olan beyaz kadın ticareti, 20. yüzyılın başından itibaren uluslararası platformda düzenlemelere konu olmuşsa da, tarihi kökenleri çok daha eskilere, 15. yüzyıla kadar gider. Araştırmamızda, ilk olarak insan ticareti ve beyaz kadın ticareti kavramları açıklanmış; ardından bu konuda Osmanlı Devleti'nde kölelik ve beyaz kadın ticareti konuları ele alınarak, 19. yüzyıldan itibaren devletin bu konuya bakışı ve köleliğin kaldırılması, insan ticaretinin yasaklanması için yaptığı çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra, Osmanlı Devleti'nin, 18 Mayıs 1904 tarihli Beyaz Kadın Ticaretinin Engellenmesi Sözleşmesi, 4 Mayıs 1910 tarihli Beyaz Kadın Ticaretinin Engellenmesi Sözleşmesi ve 1921 yılında Kadın ve Çocuk Ticaretinin Yasaklanmasına Dair Sözleşmelere yaklaşımı değerlendirilmiştir. Çalışmamızın son bölümünde ise Lozan Antlaşması'nın 100. maddesi çerçevesinde Türkiye'nin konuyla ilgili söz konusu milletlerarası düzenlemelere katılımı tartışılmıştır. Böylece Erken Cumhuriyet Dönemi'nde imzalanan diğer antlaşmalar da göz önünde bulundurularak, Osmanlı Devleti'nin son döneminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar olan süreçte kadın ticaretinin engellenmesi konusunda yapılan

Makalenin Geliş Tarihi: 30.10.2021, **Makalenin Kabul Tarihi:** 13.11.2021.

* Doç. Dr. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta:bkonan@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5500-8999).

Bu doğrultuda çalışma, TÜBİTAK'ın ARDEB-1001 Programı çerçevesinde yürütülmekte olan 220K076 numaralı proje kapsamında da desteklenmektedir.

çalışmaların bir portresi çıkarılmıştır. Beyaz kadın ticaretinin engellenmesi konusundaki önlemler, Osmanlı ve Cumhuriyet arşivinden seçilen bazı belgeler ışığında somut şekilde gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk hukuk tarihi, İnsan ticareti, Köle, Lozan, Kadın ticareti.

Abstract

In this article, the measures taken to prevent the trafficking of white women in the period from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey were investigated within the framework of the history of law. Although trafficking in white women, which is an extension of human trafficking, has been the subject of international regulations since the beginning of the 20th century, its historical roots go back to the 15th century. In our research, firstly, the concepts of human trafficking and white women's trafficking were explained, then the subjects of slavery and white women's trafficking in the Ottoman Empire were discussed, and the state's view on this issue and the abolition of slavery and the prohibition of human trafficking were included. Then, the approach of the Ottoman State to the Convention on the Prevention of Trafficking in White Women of May 18, 1904, the Convention for the Prevention of Trafficking in White Women of May 4, 1910, and the Conventions on the Prohibition of Trafficking in Women and Children in 1921 were evaluated. In the last part of our study, after the proclamation of the Republic, the issue of Turkey's participation in international agreements on this issue was discussed and the sustainability of the 1904, 1910 and 1921 agreements within the framework of Article 100 of the Lausanne Treaty was discussed. Considering the other treaties signed in the early Republican period, a portrait of the efforts made to prevent trafficking in women from the last period of the Ottoman Empire to the first years of the Republic was drawn. has been studied.

Key Words: Turkish law history, Human trafficking, Slave, Lausanne, Women trafficking.

GİRİŞ

Beyaz kadın ticareti her ne kadar 20. yüzyılda devletlerarası düzenlemelere konu olmaya başlamış olsa da, bu kavram aslında insan ticareti kavramının içinde yer alır. İnsan ticareti kavramı ise ilk olarak Portekiz'in altın arayışı için Batı Afrika'ya gelerek Afrikalı insanları köleleştirmesi ile başlar. Günümüzde insan ticareti, ucuz emek ya da seks işçiliği amacıyla

yapılan uluslararası bir suçta dönüşmüştür. Özellikle küreselleşmenin getirdiği kolay ulaşım yöntemleri ile insan ticareti kolaylaşmış ve ucuz hale gelmiştir. Kadın ticareti ise insan ticareti uzantısı ile birlikte yaklaşık bir asırlık geçmişe sahiptir. Kadın ticaretinin engellenmesi ile ilgili çalışmalar 19. yüzyılın sonlarında kadın hakları savunucularının genelevlerde kadınların çalışmasına karşı başlattıkları hareketlere kadar uzanır.

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti de, bu süreç içerisinde önemli bir konumdadır. Anadolu gerek coğrafi konumu, gerek toplumsal yapısı nedeniyle kadın ticaretinin yoğun bir şekilde gözlemlendiği ve belgelerle kanıtlandığı bir merkezdedir. Osmanlı Devleti, uluslararası arenada düzenlenen kadın ticaretini önlemeye yönelik konferans ve sözleşmelere doğrudan katılmasa bile, 20. yüzyıl başlarından itibaren bazı tedbirler almıştır. Bu çalışmalar Erken Cumhuriyet Dönemi'nde de devam ettirilmiştir. Bu araştırma ise Osmanlı'da ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si'nde kadın ticareti ile ilgili sözleşme ve belgelerin incelenmesini; kısacası bu coğrafyada kadın ticareti ile ilgili geçmişi ele almayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, ilk olarak insan ticareti ve kadın ticaretinin tanımları yapılacak, dünya ölçeğinde bu suçlarla mücadelenin geçmişi irdelenecektir. İkinci aşamada ise çizilen çerçevenin Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nde nasıl bir geçmişe sahip olduğu ve Lozan Barış Antlaşmasınının 100. maddesi kapsamında uygulanabilirliği gösterilmeye çalışılacaktır.

I. İNSAN TİCARETİ KAVRAMI

İnsan ticareti, 15. yüzyılda Portekiz'de köle ticaretine kadar uzanır. Amerika kıtasının keşfi sonrasında o dönem denizlerde başat güç olan İspanyol ve Portekizliler tarafından Afrika'dan Amerika'ya tarım işlerinde kullanılmak ve maden çıkarma için kölelerin ticareti başlamış ve bu uygulamayı daha sonra İngiltere ve diğer Avrupa ülkeleri de izlemişlerdir. 16. yüzyıldan 19. yüzyılın başına kadar dokuz milyona yakın insan köle olarak Afrika'dan Güney Amerika'ya gemilerle taşınmış ve birçoğu bu yolculuk sırasında kötü yaşam koşulları ve hastalık yüzünden ölmüştür. 4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, 1787-1789 Fransız İhtilali ile ortaya çıkan insan hakları, eşitlik, özgürlük ve demokrasi gibi kavramlar ve 1791 tarihinde gerçekleşen Haiti Köle İsyanı gibi birçok isyanın gerçekleşmesi, köle ticaretinin kaldırılması yolunda önemli adımlardır. İlk olarak, İngiltere'de köle ticaretini engellemek için 1807 tarihli Köle Ticareti Yasası kabul edilmiştir. Ardından Amerika, Fransa, Hollanda köle ticaretini

yasaklamışlardır¹. Köleliği engelleyen ilk uluslararası belge ise 1815 Köle Ticaretinin Kaldırılmasına İlişkin Evrensel Bildiri'dir². Köle ticareti uzantısı ile birlikte yüz yılı aşkın zamandır gündemde olan insan ticaretinin yasaklandığı ilk yazılı belge ise 1904 yılında imzalanan Beyaz Köle Ticaretinin Durdurulması İçin Uluslararası Sözleşme'dir³.

İnsan ticaretinin net bir tanımını vermek mümkün değildir. İnsan ticareti kavramı, başlarda fuhuşa zorlama veya zorla veya hile ile çalıştırma olarak kullanılsa da 20. yüzyılın başlarında "beyaz köleliğe" bağlı olarak uluslararası kullanıma girmiştir. 19. yüzyılda beyaz köle ticareti, Avrupalı ya da Amerikalı beyaz kadınların seks işçisi olarak çalıştırılmasını ifade etmiştir⁴. Pek çok kaynakta "modern kölelik" olarak da anılan insan ticareti⁵, 20. yüzyılın sonlarına doğru, insan kaçakçılığının ve illegal göçün uzantıları olarak görülür⁶. Kavramsal olarak insan ticareti "yasadışı göç", "düzensiz göç", "yabancıların kaçakçılığı", "sığınmacı hareket" kavramları ile de ifade edilir⁷. Bu kavramsal karmaşa nedeniyle, uluslararası alanda insan ticareti uzun bir süre tanımlanamamış; bir suç olarak düzenlenememiştir⁸.

1949 yılında yürürlüğe giren İnsan Ticaretinin ve İnsanların Fuhuş Yoluyla Sömürülmesinin Yasaklanmasına Dair Uluslararası Sözleşme'deki insan ticareti tanımı da oldukça yüzeyseldir. Bu tanıma göre, kişinin temini suç unsurudur, kişinin rızası geçersizdir ve insan ticareti yalnızca fuhuş amacıyla yapılabilir⁹; ancak Sözleşme'de fuhuşun tanımı yapılmamıştır. Geniş anlamda insan ticareti tanımı, Sınır Aşan Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadınların ve

¹ 19. yüzyılın başlarından itibaren köleliğin hukuka aykırılığı tartışılmaya başlanmıştır. 1833 yılında İngiltere, 1848'de Fransa kendi kolonilerinde köleliği kaldırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 1865 yılında kaldırılan kölelik, İspanya'da 1873 yılında, Küba'da 1886'da, Brezilya'da ise 1888 yılında kaldırılmıştır. (Değirmenci, 2006: 62).

² (Kızılsümer, 2007: 116).

³ (Coşkun, 2018: 17).

⁴ Dönmezer, 19. yüzyıl sonundan itibaren taşıt ve ulaşımın gelişmesinin fuhuş amaçlı kadın ticaretini artırdığına dikkat çekmektedir. Bkz: (Dönmezer, 1983: 320); (Tepecik, 2013: 915).

⁵ (Korkut, 2006/6:28; <http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu/hgdmakale/2006-3/7.pdf> ankarabarusu.org.tr) (s. 28-29); (Renk ve Demir, 2011: 52); (Tepecik, 2013: 915); (Akgün, 2016: 157); (Kızılsümer, 2007: 116).

⁶ (Erdal, 2008: 80).

⁷ (Tepecik, 2013: 915).

⁸ (Kızılsümer, 2007: 121).

⁹ Fuhuş amaçlı insan ticareti, insan ticareti çeşitlerinin en yaygın olanıdır. (Miko, 2004) (E. T.17.4.2021)

Çocukların Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol'ün 2. maddesinde şöyle yapılır:

“İnsan ticareti, kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için, o kişiye veya başkasına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla, kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir.”

Görüldüğü gibi, uluslararası alanda insan ticaretinin net bir tanımı oluşturulamamıştır. Tüm tanımlarda kişinin emeğinin sömürülmesi, mağdurun bir yerden başka bir yere götürülmesi ortak unsurlar olsa da; bazı tanımlarda cinsel çalışma ve sömürü unsuru bulunmamaktadır¹⁰. Tanımın belirli sınırlara sahip olmamasının temel sebebi suç kapsamına giren eylemlerin belirlenememesinden kaynaklanmaktadır. Ancak tanım ne kadar belirsiz olsa da insan ticaretinin, bireyi insan onuru ile bağdaşmayan bir istismar aracı haline getirerek temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırdığı için insan haklarına aykırı olduğu mutlak bir gerçektir.

II. KADIN TİCARETİ KAVRAMI

Araştırmamızın konusu olan kadın ticareti, yasalara aykırı şekilde ve ticari amaçla kadınların pazarlanması; cinsel sömürme, iradesi dışında hizmet ettirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bir başka ifade ile fiziksel baskı, hile, dolandırıcılık, sahtekârlık ve diğer zorlama teknikleriyle kadınları ele geçirmek, toplamak, saklamak ve taşımaktır. Kısacası sektör, temel meta olarak kadını kullanır¹¹. Ticari bir şekilde cinsel sömürü eyleminin başlatıldığı kadın ticareti, 18 yaş altındakileri de kapsamayan modern bir kölelik biçimi olarak da tarif edilir¹². Bu çerçevede, kadın ticareti, aslında insan ticaretinin içinde yer alan bir kavramdır ve en genel şekliyle “*kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidiyle ya da diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye ya da başkasına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması*” şeklinde tarif edilebilir.

¹⁰ (Kızılsümer, 2007: 116-.121).

¹¹ (Tepecik, 2013: 918).

¹² (Sever, 2018: 33).

İnsan ticareti mağdurlarının büyük bir kısmı kadınlar ve kız çocuklarından oluşmaktadır. Genellikle, kadınlar cinsel amaçlı ve bilumum işlerinde çalıştırılmak, çocuklar cinsel amaçlı veya pornografide kullanılmak, zorla çalıştırılıp dilencilik ve seyyar satıcılık yaptırmak, erkekler ise ağır işlerde çalıştırılmak ve tehlikeli işlerde kullanılmak suretiyle insan ticaretinin mağduru olmaktadır.

CEİD'in 2020 İnsan/Kadın Ticareti ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Raporu'nda ise kadın ticaretinden şöyle bahsedilir.

*“İnsan/kadın ticareti sadece bireylerin özgürlük, eşitlik ve insan onuruna saygı gibi en temel insan haklarının ihlal edildiği bir suç biçimi değil aynı zamanda kadının insan haklarının ihlalinin ve kadına yönelik şiddetin (KYŞ) en ağır biçimlerinden birisi...”*¹³

Tanımdan da anlaşıldığı gibi, kadın ticareti, sadece bir suç değil; aynı zamanda insan haklarının en ağır şekilde ihlal edilmesidir. İnsan ticareti tanımlanırken bahsedildiği gibi, insan ticareti kavramının tanımının belirsiz olması ve ulusların kendi iç hukuklarında düzenlemeler yapıyor olması, uluslararası arenada ortak bir tavır alınmasının önünde engel olmaktadır. Her ne kadar bu uyumsuzluk olsa da, yukarıda da belirtildiği gibi, insan ticaretini önlemek için 1900'lerde uluslararası sözleşmeler imzalanmaya başlanmıştır. 1890'larda, özellikle I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle uluslararası alanda artan beyaz kadın ve çocuk ticaretinin önlenmesi için çalışmalar başlatılmıştır. İnsan ticaretinin önlenmesi amacıyla hazırlanan ve Paris Konferansı'nda kabul edilen ilk belge, 18 Mayıs 1904 tarihli *Beyaz Kadın Ticaretinin Yasaklanmasına Dair Uluslararası Sözleşme*'dir¹⁴. Bu toplantıya Almanya, Belçika, Danimarka, İspanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Hollanda, Portekiz, Rusya, İsveç, Norveç, İsviçre katılım göstermiş; sözleşme 18 Temmuz 1905'te yürürlüğe girmiştir. İlk çok taraflı anlaşmalardan biri olan Beyaz Kadın Ticaretinin Engellenmesi Sözleşmesi, “ahlaksız” amaçlar için zorunlu olarak tedarik edilen kadın ve kız çocuklarına karşı yapılan bu fiilleri önlemek için kabul edilmiştir. Bu sözleşme polisiye tedbirlerle beraber, beyaz kadın ticaretinin bilgilerinin düzenlenmesi ve mağdur kadınların ülkelerine geri gönderilmesine dair kararlar alınmıştır¹⁵. Ayrıca, insan ticareti ile ilgili

¹³ CEİD, 2020, s.9

¹⁴ Bkz: “International Agreement for The Suppression of The White Slave Traffic” University of Minnesota Human Rights Library (umn.edu) (E.T. 19.04.2020).

¹⁵ 1815 “*Declaration Relative to the Universal Abolition of the Slave Trade*”. Ayrıca bkz: (Dönmezer, 1983: 322); (Renk ve Demir, 2011: 54-55), (Değirmenci, 2006: 65).

bilgilerin koordinasyonundan sorumlu bir makamın tesisini öngörmüştür. Ancak sözleşmede cezalara yer verilmemiştir. Sözleşmenin 1. maddesine göre:

“Başkasının ihtiraslarını tatmin için, fuhuş maksadile, hatta suç kurbanının rızası ile olsa bile, bir kadın yahut küçük bir kızın fuhuş için hizmetlerini taahhüt eden (embaucher), böyle birisini kendisi ile beraber ve kendisinden sonra götüren (entrainer), veya bir yandan diğer bir yere sevkeden (détourner) kimseler, suçun kurucu unsurları çeşitli ülkelerde işlenmiş bulunsalar da, cezalandırılırlar.”

Sözleşmenin 2. maddesine göre ise:

“Başkasının ihtiraslarını tatmin için, fuhuş maksadıyla, reşit bir kadın veya kızın cebir ve şiddet, tehdit, hile veya nüfuzun kötüye kullanılması ya da diğer herhangi bir cebir aracı ile fuhuş için hizmetlerini taahhüt eyleyen (embaucher), böyle birisini kendisi ile beraber ve kendisinden sonra götüren (entrainer), veya bir yerden diğer bir yere sevkeden (détourner) kimseler, suçun unsurlarını teşkil eden hareketler çeşitli memleketlerde işlenmiş bulunsalar da, cezalandırılırlar.”

ibaresi ile insan ticaretine teşebbüs eden suçlunun eylemleri tanımlanmış; “İnsan taciri kimdir?” sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır.

İkinci sırada ise 04 Mayıs 1910 tarihli Beyaz Kadın Ticaretinin Yasaklanmasına Dair Uluslararası Sözleşme gelir¹⁶. Bu Sözleşme ile insan ticaretinin kavramsal unsurları düzenlenmiştir. 33 devlet tarafından kabul edilen bu sözleşmenin yapılma gerekçesi, 1904 tarihli Sözleşme'nin cezalara yer verilmemiş olmasıdır. Sözleşme'nin giriş kısmında bu sözleşmenin amacının, beyaz kadın ticareti olarak ele alınan insan ticareti suçunun ortadan kaldırılması için etkili adımları atmak olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda sözleşmenin 1. ve 2. maddelerine göre, yaşı küçük olan kızların rızası olsa bile, halk dışı amaçlarla sevk edilmesinin suç olduğu ve cezalandırılacağı belirtilmiştir¹⁷. Bu maddelere göre, bu suçun yalnızca ülke içinde değil, ülke

¹⁶ Bkz: International Convention for the Suppression of the “White Slave Traffic”, May 4, 1910, University of Minnesota Human Rights Library (umn.edu) (E.T 19.04.2020).

¹⁷ 1910 tarihli sözleşmenin 1. maddesine göre başkasının ihtiraslarını tatmin için, fuhuş maksadıyla hatta suç kurbanının rızası ile olsa bile, bir kadın yahut küçük bir kızın fuhuş için hizmetlerini taahhüt eden (embaucher), böyle birisini kendisiyle beraber ve kendisinden sonra götüren (entrainer) veya bir yandan diğer bir yere sevk eden kimseler, suçun kurucu

dışında da suç olduğunun ve cezalandırılacağına altı çizilir. İki devlet arasında sözleşme olsun ya da olmasın, suçlu iadesi yapılabilecek ve suçlular uçun işlendiği ülke tarafından tarafından cezalandırılabilir. Sözleşmeye göre aynı zamanda şu şekilde bir karar alınmıştır:

“İmzacı devletler sadece gidiş-geliş noktalarında değil, göçmen gemileri üzerinde seyahat eden kadın ve çocukların korunması için gerekli düzenlemeleri yapacaklar, tren istasyonları ve limanlarda kadın ve çocukları ticarete karşı uyarıcı, barınma ve diğer konularda yardım alabilecekleri yerleri gösteren afişlerin asılmasını sağlayacaklardır.”

Ancak hükümlere bakıldığı zaman, kadın ve çocuk ticaretine “hazırlık hareketlerinin” cezalandırılmadığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle eksikliklerin giderilmesi amacıyla yeni bir konferans düzenlenmiştir. 30 Eylül 1921 tarihli Kadın ve Çocuk Ticaretinin Engellenmesi Sözleşmesi (*Kadın ve Çocuk Ticaretinin Men ve Zecrine Dair Beynelmilel Cenevre Mukavelesi*) imzalanmıştır¹⁸. Cenevre’de yapılan 3. Uluslararası Kongre’ye 29 ülke katılmış, önceki kongrelerde alınan kararlara ek kararlar alınmıştır. Bu sözleşmede, önceki iki sözleşmeden farklı olarak, yalnızca kadınlar değil, aynı zamanda 21 yaşını doldurmamış kız ve erkek çocukları da maddelere dâhil edilmiştir. Bunların yanında, aşağıdaki kararlar alınmıştır:

“...yabancı ülkelerde fuhuş yapan kadınlardan ülkelerini neden terk ettiklerini açıklayan birer beyanname alındıktan sonra bu beyannamelerin ilgili ülkelerin yetkili makamlarına gönderileceği kararlaştırılmıştır.”

“Fuhuş yapan yabancı kadınların ülkelerine iade edilinceye kadarki masrafları hayırsever kurumlar veya ilgili devlet tarafından karşılanacak, sınırı terk ettikten sonra da sorumluluğu kendi ulusal devleti üstlenecektir. Kadınlara ve

unsurları çeşitli memleketlerde işlenmiş bulunsalar da cezalandırılırlar. 2. maddede ise “başkasının ihtiraslarını tatmin için, fuhuş maksadıyla reşit bir kadın veya kızın cebir ve şiddet, tehdit, hile veya nüfuzun kötüye kullanılması veya ya da diğer herhangi bir cebir aracı ile fuhuş için hizmetlerini taahhüt eyleyen, böyle birini kendisi ile beraber veya kendisinden sonra götüren veya bir yerden diğer bir yere sevk eden kimseler suçun unsurlarını teşkil eden hareketler çeşitli memleketlerde işlenmiş bulunsalar da cezalandırılırlar.”

¹⁸ Madde 1: Yüksek âkit taraflar, hangi cinsiyetten olurlarsa olsunlar, çocuk ticareti ile meşgul şahısların araştırılması ve tecziyesi için bütün tedbirleri almak hususunda uyuşmuşlardır. Bu suç, 1910 Mukavelesi’nin 1. maddesinde yazılı fiildir.

kızlara, dış ülkelerde iş bulan kurumlar gözetim altında bulundurulacaklardır.”

Milletler Cemiyeti bünyesinde kabul edilen 30 Eylül 1921 Tarihli Kadın ve Çocuk Ticaretinin Engellenmesi Sözleşmesi, ulusal mevzuatın genel kısmına bakılmaksızın insan ticareti suçuna teşebbüs ve iştirak olması durumunda suçun faillerinin cezalandırılmasını da öngörmüştür¹⁹.

Madde 3: “Yüksek âkit taraflar, suçun teşebbüsünü ve kanunî hudutlar dahilinde, 1910 Mukavelesinin 1 ve 2 nci maddelerinde ifade olunan hazırlık hareketlerini tecziye eylemek için zaruri bulunan tedbirleri almak hususunda uyuşmaktadırlar.”

Son olarak, konferansa katılan ülkeler, suçu işleyenler hakkında bir hükümde bulunmaması, bu suçluların ele geçirdikleri ülkelerde cezalandırılması ya da suçun işlendiği ülkeye iadesini kabul etmişlerdir.²⁰ 20. yüzyıla gelindiğinde, dünyada bazı bölgelerde kölelik ve köle ticareti hâlâ devam ettiğinden, bunların kaldırılması için çeşitli uluslararası sözleşmeler yapılmıştı. Bu bağlamda, 25 Eylül 1926 tarihinde Milletler Cemiyeti bünyesinde *Esaretin Men'i Hakkında Mukavelename* hazırlanmıştır. Mukaveleye katılan devletler, ülkelerinde, karasularında veya limanlarında kölelik ve köle ticaretinin yasaklanmasını ve buna aykırı davrananların cezalandırılması için uygun tedbirlerin alınmasını taahhüt etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti bu sözleşmeye sonradan 5 Haziran 1933 tarihli, 2273 sayılı Kanun'un verdiği yetkiye dayanarak katılmıştır²¹.

11 Ekim 1933 tarihli *Tüm Yaşlarda Kadın Ticaretinin Yasaklanmasına Dair Uluslararası Sözleşme* ile suçu işleyenlerin farklı ülkelerde olmasına bakılmaksızın cezalandırılacağı hükmü eklenmiştir. 1990'lerin ikinci yarısına doğru ise 1949 tarihli *İnsan Ticaretinin ve İnsanların Fuhuş Yoluyla Sömürülmesinin Yasaklanmasına Dair Sözleşme* karşımıza çıkmaktadır. 2 Aralık 1949 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen sözleşme 1955 yılına kadar 22 ülke tarafından imzalanmıştır. Anılan sözleşmede, insan ticareti ve fuhuşun, insan haysiyeti ile bağdaşmadığı belirtildikten sonra 1904, 1910, 1921, 1933 ve 1947 tarihli Sözleşme ve Protokollerin yürürlükte kaldığı açıklanmıştır. Böylece 2 Aralık 1949 tarihli

¹⁹ (Dönmezer, 1983: 323-324).

²⁰ 1904, 1910 ve 1921 tarihli sözleşmeler için bkz: Sicil-i Kavanin C.4, s. 614 vd.

²¹ Daha sonra, 3.12.1962 tarihinde anılan sözleşmeye ek olarak yapılan ek sözleşme de Türkiye tarafından imzalanmıştır. Bkz: http://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c018/mm__01018103ss0110.pdf (E.T. 25.10. 2021).

bu Sözleşme, daha önce yapılan tüm sözleşmeleri kapsamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti 1933 tarihli Sözleşme'ye katılarak öncesinde imzalanan sözleşmelere de katılmıştır. Son bölümde bununla ilgili ayrıntılı bilgi verileceği için burada ayrıntıya girilmemiştir.

20. yüzyılın başından ortasına kadar olan zaman dilimi ile ilgili olarak genel bir değerlendirme yapacak olursak, beyaz kadın ticaretinin engellenmesi küresel bir sorun haline geldiğinden devletlerin tek başına önlem almasının yeterli olmadığını ve bu nedenle uluslararası konferanslarla düzenlemeler yapılması yoluna gidildiğini söyleyebiliriz²².

III. OSMANLI DEVLETİ'NDE KÖLELİK KURUMUNUN KALDIRILMASI

A. Genel Olarak İslam Hukuku ve Osmanlı Devleti'nde Kölelik

Osmanlı'da kadın ticareti ile ilgili düzenlemelere geçmeden önce, Osmanlı hukukunda kölelik kurumuna değinmek yerinde olacaktır. Hunlardan itibaren Orta Asya Türk devletlerinin hemen hepsinde kölelik uygulaması olduğu bazı belgelerden anlaşılmaktadır²³. Örneğin bazı Uygur belgelerinde

²² Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen 1949 tarihli Sözleşme'nin ardından, 7 Eylül 1956 tarihli "Kölelik, Köle Ticareti ve Köleliğe Benzer Kurum ve Uygulamaların Lağvına Dair Ek Sözleşme" de sıraya eklenmektedir. Bu sözleşme, sadece köleliği değil, köleliğe benzer uygulamaları da kapsam içine almıştır. Bu şekilde önceki antlaşmalardan farklı olarak köle ticareti yasağı genişletilmiştir. "Kölelik, Köle Ticareti ve Köleliğe Benzer Kurum ve Uygulamaların Lağvına Dair Ek Sözleşme" de, "borç nedeniyle kölelik", "serflik (kölelik)" ve "bir kadının, reddetme hakkı bulunmaksızın, bir borcun ödenmesi amacıyla evlendirilmesi veya bir kadını koca ya da ailesi veya kabilesinin başka bir kişiye devretme hakkına sahip olması veya kocasının ölümü üzerine, bir kadının miras olarak başka bir kişiye intikal ettirilebilmesi veya bir çocuk ya da gencin, kendisinden ya da emeğinden yararlanma düşüncesiyle kendi ebeveyni tarafından bir yere teslim edilmesi şeklinde oluşabilecek durumlara araçlık eden her türlü kurum ve uygulamayı", sözleşmenin 1. maddede verilen kölelik tanımı kapsamına girsin ya da girmesin, görüldüğü her yerde tümüyle lağvedilmesini ya da ortadan kaldırılmasını öngörmüştür. (Çetin, 2004: 33). Ayrıca, 2000'lere geldiğinde ise 25 Mayıs 2000 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahşeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili Protokol karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı yıl hazırlanan ve insan ticaretinin önlenmesi konusundaki en önemli belgelerden olan "Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi", "İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin İçerdiği Protokol, uluslararası alanda 148 ülke tarafından kabul edilen ve en geniş uygulama alanı bulan belge olarak nitelendirilmektedir. (Renk ve Demir, 2011: 55).

²³ Hunlar, Göktürkler, Uygurlar gibi Eski Türk Devletleri'nde de kölelik müessesesine rastlanmıştır. (Bozkurt, 1983: 97-99).

köle satışına izin veren yazılı senetler bulunmaktadır²⁴. Uygurca'da köle sözcüğü yerine kul kelimesinin kullanılması da bunu göstermektedir. Uygurlar, kadın köle" yerine "kün" ve cariye yerine "kündüz" kelimesini kullanmışlardır²⁵. Ancak eski Türklerde köleliğin çok yaygın olmadığını, genellikle savaşlarda fidye almak amacıyla kullanıldığını da burada belirtmemiz gerekir.

Kölelik kurumu, İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde Arap Yarımadası'nda da vardı. Bu dönemde esir edilen insanlar tarlada çalıştırılmış, çobanlık gibi hizmetlerde değerlendirilmiş; miras yoluyla intikal etmiş ya da hediye olarak verilmişlerdir²⁶. İslam hukukunun ana kaynakları olan Kur'an ve sünnette de kölelik kurumu kabul edilmiştir. İslam hukukuna göre köleliğin "savaş esirliği" ve "doğum" olmak üzere iki kaynağı bulunmaktadır. Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki savaşta esir düşüp "aman dilemeyenler", yani zimmet antlaşması yaparak İslam Devleti'nin güvencesi altına girmeyenler köleleştirilebilirler²⁷. Ancak İslam hukukunun ana kaynağı olan Kur'an'da savaşta esir düşenlerin köle edilmesine ilişkin bir hüküm bulunmaması, bu uygulamanın örfi hukuk uyarınca ulu'l emr denilen devlet başkanları tarafından kabul edildiğini göstermektedir. Köleliğin diğer kaynağı ise doğum yoluyla köleliktir.

Görüldüğü gibi, tarihin en eski devirlerinden itibaren tüm toplumlarda ve tüm dinlerde kölelik kurumu hep var olmuştur. Ancak, toplumların köleliğe yaklaşımı inandıkları dinlere göre çeşitlilik göstermiştir. Coğrafi alanda yapılan keşifler ve bunun sonunda sömürgecilik sistemi, kölelik kurumunu daha da yaygınlaştırmış ve büyük bir ekonomik kazanç haline getirmiştir.

Kölelik, yukarıda bahsedilen tarihsel süreçte, Osmanlı Devleti'nden önce de kurumsal olarak kabul edilen bir yapıya sahiptir. İslamiyet döneminde köleliğin devam etmesi, İslamiyet'in eşitlik ilkesi ile çelişir nitelikte görülmektedir. Ancak, İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde zaten var olan kölelik kurumunun ekonomik açıdan kabulü, İslam devletlerince kaçınılmaz olmuştur. Nitekim köleliğin tek taraflı olarak kaldırılması Müslüman toplumların aleyhine sonuç doğurabilecek bir durumdur. Bu nedenle İslamiyet köleliği kaldırmamıştır²⁸. Kölelik kurumunun devamlılığının İslam

²⁴ Uygurlarda köle satışı ile ilgili bir örnek için bkz: (Üçok ve Diğerleri, 2018: 41).

²⁵ (Taşbaş, 2018: 122).

²⁶ (Akyılmaz, 2004: 215-216); (Bozkurt, 1980: 13).

²⁷ (Cin ve Akyılmaz, 2011: 316); (Akgündüz, 1995: 111 vd.).

²⁸ (Hamidullah ve Aydın, 2002: 238); (Fendoğlu, 1996: 304), (Akgündüz, 1995: 66); (Taşbaş, 2018: 123).

hukukçularına göre birkaç sebebi mevcuttur. Köleliği Allah'a inanmamanın (inançsızlığın) cezası olarak gören ve bu kurumu bir ıslah kurumu olarak nitelendirenlerin yanı sıra, savaş sonucunda alınan esirlerin ölüm ile cezalandırılması yerine köle olarak kullanıldığını ileri sürenler de vardır²⁹. İslam dininde, kölelik kaldırılmasa bile kölelerin özgür hale getirilmesi için birçok yol gösterilmiştir³⁰. Ayrıca, İslamiyet kölelere pek çok açıdan hür insanlara yakın bir hukuki konum getirmiştir. Kur'an'da kölelere iyi davranılması ayetlerle desteklenmiş, hür erkeklerin köle kızlarla evlenmesi teşvik edilmiş, kölelere karşı kötü davranma yasaklanmış ve köle azadı konusunda çeşitli yollar ortaya konulmuştur³¹.

İslam Hukuku hükümlerine bağlı olarak düzenlenen kölelik, Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Osmanlı'da kölelik hakkındaki düzenlemeler Tanzimat Fermanı'nın ilanından önce, Tanzimat'ın ilanı ile beraber ve Tanzimat'ın ilanından sonra olmak üzere üç farklı dönemde ele alınabilir. Tanzimat'tan önce, Osmanlı'da kölelerin kamu yönetimi, askerlik ve ev hizmetleri alanlarında kullanılması, Batı toplumlarındaki gibi tarım, maden ve endüstrileşmede kullanılmasına kıyasla, Osmanlı'daki kölelerin daha iyi durumda olduğunu, neredeyse sadece ailenin hizmetlisi olarak görüldüğünü göstermektedir³². Ancak, Osmanlı Devleti'nde kölelerin hukuki kısıtlamalara maruz kaldıkları konusu da unutulmamalıdır. Köleler Osmanlı'da İslam Hukuku'na bağlı olarak ehliyetsiz değillerdir; ancak ehliyet arızası olanlar olarak nitelendirilir. Bu durumda Osmanlı'da köleler hür bir insanın/efendilerinin hakkı olan çoğu şeyden yoksundurlar. Ehliyetsizlik değil, ehliyet arızası olarak nitelendirilen köleler, mülkiyet hakkından ve miras hakkından yoksundur. Efendilerinin mülkü olarak görülen köleler, alınıp satılabilmenin yanında hibe akdine de konu olmuşlar; karı, koca, çocuklar gibi yakın akrabalara hibe edilebilmiş ve mehir olarak verilebilmişlerdir. Bunun yanı sıra kölelerin evlenebilmesi efendilerinin iznine bağlı tutulmuş ancak boşanma için rızaya ihtiyaç duyulmamıştır; evlilikten doğan çocuklar ise efendinin malı sayılmıştır. Aynı zamanda hukuk düzeninde kölelerin şahitliği kabul edilmemiş, Osmanlı'daki ceza hukukunda da farklı bir muameleye tabi tutulmuş; cezalar hafifletilerek kölelere uygulanmıştır³³.

²⁹ (Akyılmaz, 2004: 217).

³⁰ Bunlar, gönüllü azat, kefaret borcu olarak azat, mükatebe, kanuni azat, ümmü'l veled olma, devlet yoluyla azat şeklinde çeşitlilik gösterir. (Hamidullah ve Aydın, 2002 : 242-243).

³¹ (Hamidullah ve Aydın, 2002 : 238-239); (Akgündüz, 1995: 109).

³² (Akyılmaz, 2004: 221); (Erdönmez, 2014: 715).

³³ (Bozkurt, 1980: 30); (Akyılmaz, 2004: 222-226); (Hamidullah ve Aydın, 2002: 240).

B. Osmanlı Devleti'nde Köleliğin Kaldırılması Konusunda Yapılan Düzenlemeler

Osmanlı Devleti'nde, İslam hukuku çerçevesinde köleliğin sona ermesinde çeşitli yollara müracaat edildiği anlaşılmaktadır. Şer'îye sicillerinde, en çok görülen azat çeşidi kölenin Allah rızası için özgürleştirilmesi (bu özgürleştirme mahkeme önünde olabileceği gibi yalnızca sözlü olarak da yapılabilir), yani gönüllü azattır. Mükatebe yoluyla³⁴ azad edilmesinden de söz edilebilir. Bunların yanında tedbir müessesesi yoluyla efendinin ölümünden sonra kölenin özgürleşmesi söz konusu olabilir. Osmanlı uygulamasında kadın köleler için bir özgürleştirme yolu olarak, kadın kölenin efendisinden çocuk dünyaya getirmesi, yani ümmü'l veled olma da, köle azadında kullanılan yollardan olmuştur³⁵.

1815 yılında, Viyana Kongresi'nde köleliğin kaldırılması kararlaştırılmış ve devletler bunu uygulamaya davet edilmişlerdi. II. Mahmut da, bu doğrultuda, köle pazarlarının kaldırılması ve köle satışlarının şeriata uygun şekilde yapılması için bir emirname çıkarmıştı³⁶. Tanzimat'ın ilanından sonra ise kölelik müessesesinin ortadan kaldırılması ile ilgili daha aktif olarak çalışılmaya başlamıştır. Tanzimat Fermanında kölelik ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Köleliğin kaldırılması konusunda daha sonra 1847 yılında bir girişim olmuştur. Sultan Abdülmecid'in 1847 yılında İstanbul'da bulunan esir pazarını kapatan bir emirname³⁷ çıkarmış, ancak yasağa rağmen esircilerin bazılarının evlerinde bazılarının ise Fatih Camii ile Tophane semtinde kaçak olarak bu işe devam ettiklerini bildirmektedir³⁸. Burada dikkat çeken bir durum, emperyalizmin en güçlü temsilcisi olan İngiltere'nin köleliğin kaldırılması yolunda Osmanlı Devleti'ne yaptığı baskılardır³⁹. 1840

³⁴ Köle ile efendisinin belli bir bedel karşılığında hürriyete kavuşma anlaşması yapmasına "Mükatebe" denir. Bu anlaşma ile köle efendisine belli bir bedel ödemeyi taahhüt eder ve ödemeyi yapınca özgürlüğünü kazanır. (Akgündüz, 1995: 121).

³⁵ (Erdönmez, 2014: 712); (Cin ve Akyılmaz, 2011: 325-327); (Akyılmaz, 2004: 227-229).

³⁶ (Akyılmaz, 2004: 230); (Cin ve Akyılmaz, 2011: 329).

³⁷ İrade için bkz: O.A., CTM, No: 3277, tarih: 1847; (Engin, 2002: 248); (Bagatur, 2011: 53).

³⁸ (Engin, 2002: 248).

³⁹ İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston İngiliz hükümetinin köleliğin kaldırılması için Osmanlı Sultanı'ndan ferman alınması yolundaki isteğini İstanbul büyükelçisi Ponsoby'e iletmış; ancak Ponsoby yazdığı raporda İngiltere'nin isteğini Sultan'a ilettiği zaman toplumda en üst seviyeden en alt seviyeye kadar iç içe geçmiş kölelik kurumunun İslam dini ile sıkı sıkıya bağlı olduğundan söz ederek esaretin kaldırılması için yapılan önerinin kırınglıkla karışık bir gülümseme ile karşılandığından söz etmiştir. Bkz: (Erdönmez, 2014: 705); (Akyılmaz, 2004: 231).

ve 1855 yılları arasında oldukça etkili olan bu baskılar karşısında Osmanlı Devleti, Çerkez ve Gürcü kölelerin ticaretini yasaklamıştır⁴⁰.

1857 yılında, Sultan Abdülmecit tarafından verilen ferman ile zenci köle ticareti yasaklanmıştır⁴¹. Fermanda, uzak yerlerden getirilen zencilerin bu uzun yola, iklime ve çeşitli hastalıklara dayanamayarak öldükleri; bunun insanlığa aykırı olduğu söylenmiş ve bu nedenle zenci köle ticareti yasaklanmıştır. Fermanın yayınlanmasından sonra, zenci kölelerin insan tacirlerinin elinden alınması ve eğer tacirler hâlâ ticarete devam ederlerse ilk etapta 1 yıl hapis cezası ile cezalandırılacakları açıklanmıştır. Ayrıca, zenci köleleri taşıyan gemilere el konularak kaptanlara ceza verileceği de fermanda yer almaktadır⁴². Ferman her ne kadar zenci köle ticaretini yasaklamış olsa da; bu yasak, sadece fermanın yayınlanmasından sonra getirilecek köleleri kapsamaktadır. Bir diğer ifadeyle, ferman çıkmadan önceki kölelerin özgür hale getirilmesi konusunda bir hüküm içermemektedir. Buna rağmen yine de önemli bir adım olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Şimdiye kadar değindiğimiz fermanlar, iç hukuk düzenlemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti, köle ticaretinin önlenmesi konusunda daha sonra uluslararası anlaşmalara taraf olmaya başlamıştır. Bunlardan ilki 1880 yılında İngiltere ile imzalanan *Zenci Esirler Ticaretinin İlgası ve Men'i Hakkında* sözleşme; ikincisi ise yine 18 Kasım 1889 tarihinde Brüksel Konferansı sonucunda imzalanan *Brüksel Antlaşması*'dir. 25 Ocak 1880'de, İstanbul'da imzalanan *Zenci Esirler Ticaretinin İlgası ve Men'i Hakkında* sözleşmede Afrikalı kölelerin taşınmalarının önlenmesi amaçlanmıştır. Bu Sözleşme Osmanlı'daki mevcut kölelerin hukuki durumunu değiştirmemekle beraber, kölelerini seyahat ettirecek kişilerin, kölelerinin kimliklerini taşımalarını zorunlu hale getirmiştir. Diğer yandan, bu Sözleşme ile zenci kölelerin ülkeye sokulması ve ülkeden çıkarılması yasaklanmış, ülkeye yeni kölelerin sokulmasına engel olunmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda İngiliz gemilerine Osmanlı gemilerini kontrol etme yetkisinin verilmiş, bu gemilerde yakalanan kölelere ise azat edilme hakkı verilmiştir⁴³.

18 Kasım 1889'da düzenlenen Brüksel Konferansı kapsamında ise aralarında Osmanlı Devleti'nin de bulunduğu 16 ülke⁴⁴, Afrika'dan yapılan

⁴⁰ (Bagatur, 2011: 55).

⁴¹ Düstur, I. Tertip, C.4, s. 368-369.

⁴² (Bozkurt, 1994: 1505-1506).

⁴³ (Akyılmaz, 2004: 235 vd.).

⁴⁴ Almanya, Avusturya-Macaristan, Kongo, Belçika, İspanya, Birleşik Devletler, Fransa, İngiltere, İtalya, İran, Portekiz, Rusya, Norveç ve Zanzibar ile birlikte Osmanlı Devleti de bu protokolü imzalamıştır. (Bozkurt, 1994: 1520).

köle ticaretini önlemek istemiştir. Konferans sonucunda, 2 Temmuz 1890 yılında imzalanan Senet ile kara ve deniz ticareti ile başka ülkelere Afrikalı zencilerin gönderilmesinin engellenmesi amaçlanmıştır. Hem kervan ve gemilerin sıkı denetimi ile hem de kurulan önleme büroları ile köle ticareti engellenmeye çalışılmıştır. Brüksel'de yapılan bu kongreden sonra Osmanlı Devleti, Meclis-i Vâlâ'da, Brüksel'de yapılan Men-i Esaret Kongresi hükümlerinden bazılarının tatbiki için bir layiha hazırlanması meselesinin Şûra-yı Devlet'e havale edilmesine karar vermiştir⁴⁵. 1889 tarihinde *Zenci Köle Ticaretinin Men'ine Dair Kanun* çıkarılmıştır. 10 maddeden oluşan bu Kanun'da, pasaportu olmayan kölelerin azad edileceği ve bu kölenin sahibinin de köle taciri kabul edileceği kararlaştırılmıştır. Ayrıca bahsedilen Kanun'da, Osmanlı ülkesi içinde zenci köle ticareti, ithal ve ihraç edilmeleri yanında, taşınmaları da yasaklanmıştır⁴⁶. Fakat daha önceki fermanlarda olduğu gibi, mevcut köleliği ortadan kaldıran bir düzenleme getirilmemiştir. 1891 yılında *Üsera-yı Zenciye Ticareti'nin Men'ine Dair Kanun*⁴⁷ yapılması ve bu Kanun ile zenci kölelerin Osmanlı Devleti'ne girişinin yasaklanması, aslında yapılan tüm çabalara rağmen köle ticaretinin hâlen var olduğunu göstermektedir.

1909 yılında V. Mehmet tarafından Çerkez ve diğer kölelerin de zenci köleler gibi alınıp satılmaları yasaklanmıştır⁴⁸. İrade'de özetle: Esirliğin engellenmesi hakkındaki yazıların birleştirilerek Şûra-yı Devlet'in Tanzimat Dairesi'nde görüşülmesi neticesinde; Osmanlı beldelerinde esirliğin yasal olarak engellendiğinden bahisle bu yasaklamanın Kanun-i Esasi (Anayasa)'nin hükümleriyle de kuvvetlendirildiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte esir olarak tutmanın özel durum ve koşullara bağlı olduğundan söz edilerek esirliğe bağlanmanın yasaya göre yüzleştirme yapılarak hüküm olarak sabit olmasının gerektiği ifade edilmiştir. Rusya Hükümeti'nin idaresi altında bulunan yerlerde beyaz ırka mensup kişilerin esir edilmeleri kaldırıldığı halde esirlikten kurtulmuş olarak Osmanlı topraklarına göç edenlerden bir kısmının köle sayılması ve ticarete vesile yapılmasının caiz olmadığını altı çizilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak Meşihat makamının değerlendirmesine göre hareket edilerek yasal çerçevede esir oldukları hükmen sabit olan köle ve cariyelerden başkasının zenci esirler gibi alım-satımının engellenmesi için gerekenlerin yapılarak hepsinin hürriyet nimetinden yararlanmalarının adalete uygun olacağını düşünüldüğü hususu

⁴⁵ O.A., MV,67/50, 16.2.1309.

⁴⁶ (Bagatur, 2011: 64).

⁴⁷ Düstur, Birinci Tertip, Mütemmim 132.

⁴⁸ Düstur, İkinci Tertip, C.1, s. 831.

yer almıştır. Bu değerlendirme üzerine konu Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da da görüşülmüş, Darülislam'da asıl olanın hürriyet olduğuna vurgu yapılmış; hiçbir taraftan kendilerinin köle ve cariye oldukları iddia edilmeyen kişilere asla müdahale edilmemesi, ancak eskiden köle oldukları sabit olan ve sahipleri tarafından köle oldukları iddia edilenlerin yüzleştirme yapılmasının gerekliliği ifade edilmiştir. Yine Çerkez ve sair köle ve cariyelerin zenci esirler gibi alınıp satılmasının engellenmesi ve sahipleri tarafından köle oldukları iddia edilenlerin de yüzleştirmelerinin yapılarak köle/cariye olup olmadıkları ile ilgili hükümlerin verilmesi ve “vatan evlatlarının” esirlikten kurtarılmalarının gerektiği kararına varıldığı hususu yer almıştır⁴⁹. Konu ile ilgili olarak Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükela'da yapılan bu değerlendirmeler Padişah'a sunularak oluru alınmıştır⁵⁰.

Tanzimat Dönemi'nde yapılan düzenlemelere kısaca değindikten sonra bazı arşiv belgeleri ile uygulamaya bakmak konunun daha rahat anlaşılmasına yardımcı olacaktır. 1865 tarihli bir belgede Osmanlı Devleti'nin köle ticaretini engelleme için girişimde bulunduğu görülmektedir. Söz konusu belgede, Trabzon ve Samsun taraflarında gayrimüslim Osmanlı vatandaşları ile bazı yabancıların esir ticaretine aşırı ilgi göstererek hürlerin alımı ve İstanbul ve başka yerlerden de birçok esircilerin Trabzon ve Samsun tarafına giderek bu işleri yaptıklarının haber verildiği ifade edildikten sonra tarife bile gerek olmadığı cihetle memleketlerini bırakıp Osmanlı'nın şefkatine sığınmış olan bu insanlara memleketlerinde gördükleri felaketlerin üzerine bir de esirliğe sokmanın devletin şanına yakışmayacağından bahsedilmiştir. Yine bu emirde, Çerkezlerin çoğunun akrabalarını satmak adetleri olduğuna ve bunun tamah ve cahilliklerinden kaynaklandığına vurgu yapılarak geçici bir menfaat için bu işe meyilli olanları kendi hallerine bırakılmamasının ise hükümetin vazifelerinden olduğu ifade edilerek bundan sonra gerekli önlemlerin alınarak bu gibi hareketlere meydan verilmemesi ve mümkün olduğunca şimdiye kadar esaret altına alınmış ve yabancıların eline geçmiş olan hür Müslümanların araştırılarak kimlerin yanında olduğunun tespit edilmesi emredilmektedir. Bunun üzerine merkezden, Trabzon valisine bir emir gönderilerek “Çerkezlerin çoğunun kadın ve çocuklarını satma geleneği olduğundan, Çerkez muhacirlerin esir edilerek zarar görmemesi için esir ticaretinin engellenmesi ve yabancılara satılmış olanların da tespit edilerek bildirilmesi” istenmiştir⁵¹.

⁴⁹ O.A., İ.DH., 1478/ 7, 12 Şevval 1307 (27 Ekim 1909).

⁵⁰ O.A., İ.DH., 1478/ 7, 12 Şevval 1307 (27 Ekim 1909, 15.Şevval.1307 (30.Ekim.1909).

⁵¹ O.A., A.MKT.UM.,789/39, 2 ZA 1281 (29 Mart 1865).

Köle ticaretinin yasaklanması konusunda 1872 tarihli Hariciye Nezareti'nden Zabtiye Nezareti'ne yazılan yazıda ise bazı ahlaksız, sefil kimseler tarafından çeşitli hile ve tuzaklar kurularak ve her gün yalan yanlış birtakım hususlar ortaya konularak Hocabey ve Rusya'nın başka yerlerinden ve çoğu Yahudilerden olan birtakım kadınların getirilerek Galata civarında ticaretlerinin yapıldığından bahsedilmektedir. Bu kadınların anne ve babalarının ise kızlarını araştırıp bulma hususunda çeşit çeşit zorluklarla karşılaştıkları ve hele bazılarının ikamet adresleri bilindiği halde bile oralardan çıkarılmaları tehlikeli bir durum arz ettiği ifade edilmiştir. Ticareti yapılan kadınların kurtarılması konusunda ihtiyaç anında konsolosluklardan zabıtaya müracaat olduğu takdirde gerekli kolaylık ve yardımların yapılması Rusya elçiliğinden talep edilmişse de sadece belirtilen konsolosluklar tarafından yapılacak müracaat üzerine gerekli yardım ve kolaylıkların gösterilmesinin yeterli olmayacağı, bu durumun mümkün merteye tamamen önlenmesi için alınacak önlemlerin görüşülerek bir karar alınması gerekli olduğundan bahisle ona göre Beyoğlu Mutasarrıflığı'na talimat verilmesi hususu yer almıştır⁵².

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat boyunca yabancı devletlerin baskısıyla köle ticaretini yasaklayan bu hukuki düzenlemeler, devletin sonuna kadar devam etmiş olsa da mevcut kölelerin hür insan olarak hayatlarını devam ettirebilecekleri bir düzenleme getirilmemiştir⁵³.

IV. OSMANLI DEVLETİ'NDE KADIN TİCARETİNİN ÖNLENMESİ İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

19. yüzyılın sonlarına doğru kadın ticareti, tüm devletleri tehdit eden bir boyuta ulaşmış ve Osmanlı Devleti'ni de yakından ilgilendirmeye başlamıştı. Bu dönemde baş gösteren fuhuş çeteleri, Galiciya bölgesindeki kadınları bazen kandırarak, bazen de zor kullanarak İstanbul'a getirmişlerdir. Hatta Beyoğlu ve Galata'da çalıştırılan kadınlar, Osmanlı vatandaşı erkeklerle evlendirilmiş veya evli gibi gösterilmişlerdi⁵⁴. Osmanlı ülkesi, coğrafi olarak da kadın ticareti ve fuhuş meselesinde tacirler için cazip bir konumda olduğu için bu kişiler tarafından İstanbul, İskenderiye, Kahire, Port Said, Bombay, Singapur ve Saygon gibi şehirler bir durak olarak kullanılmaktaydı.

⁵² O.A., HR.MKT 737/20, 17-18 Muharrem 1289 (27.Mart.1872).

⁵³ (Akyılmaz, 2004: 238)

⁵⁴ (Yakut ve Yetkin, 2011: 294-295).

Özellikle, 1900'lü yılların başlarından itibaren yaygınlaşan, I. Dünya Savaşı, mütareke ve işgal dönemlerinde, toplumsal ahlakta yaşanan çözümlerle birlikte zirveye ulaşan fuhuş, Osmanlı'da da ciddi bir toplumsal sorun olarak dikkat çekmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında yayınlanan mecmuaların ve günlük gazetelerin zabıta sütunlarını inceleyen Yakut ve Yetkin'e göre, bu sütunlar ırza tecavüz, kız kaçırma, eşkıyalık, cinayet ve hırsızlık haberleri ile dolmuştur.

Kadın ticaretinin önlenmesi konusunda Milletler Cemiyeti tarafından 8 Mayıs 1904 ve 4 Mayıs 1910 tarihli konferanslar düzenlendiğine ve bunların sonucunda uluslararası bir sözleşme imzalandığına daha önce değinmiştik. Anılan sözleşmede failerin iadesine ilişkin herhangi bir madde olmadığından, suçlular yakalandıkları ülkede cezalandırılacak ya da suçun işlendiği ülkeye iade edilecekti. Ardından, 30 Haziran 1921 tarihinde bir konferans daha düzenlenmişti. Her ne kadar Osmanlı Devleti, 1904, 1910 ve 1921 tarihlerindeki kadın ticaretinin önlenmesi için düzenlenen konferanslara katılmamış olsa da konferansları yakından takip etmiştir. 1910 tarihli bir belgede, Hariciye Nezareti, Madrid Sefareti'ne gönderdiği bir yazıda, beyaz kadın ticareti ve fuhuşun yasaklanması için 1911 yılında Madrid'de yapılacak olan uluslararası toplantıya İspanya tarafından davet edilen devletler tarafından gönderilecek temsilcilerin listesini istemiştir. Anlaşıldığı kadarıyla hükümet kongreye davet edilmesi durumunda göndereceği temsilciyi belirlemeyi düşünmüştür. Bu durum, aslında Osmanlı Devleti'nin beyaz kadın ticareti ve fuhuşu önleme konusunda "isteksiz bir politika izlemediğini" göstermesi açısından önemlidir. Madrid Sefareti verdiği cevapta, İspanya'nın toplantıya Belçika, Arjantin, Guatemala, İsviçre ve İngiltere'nin davet edildiğini bildirmiş ve katılacak temsilcilerin listesi ve unvanlarını göndermiştir⁵⁵.

Osmanlı arşivinde yer alan 1911 tarihli bir belgede, fuhuşun önlenmesi konusunda 4 Mayıs 1910 tarihinde, Paris'te 13 devlet tarafından imzalanan uluslararası sözleşmeden bahsedilmektedir. Osmanlı hükümeti, bu

⁵⁵ "Fuhişiyatın men'i hakkında önümüzdeki teşrin-i evvelinde Madrid'den inikad idecek olan kongreye iştirak etmek üzere İspanya hükümetinin daveti üzerine devletler tarafından tayin olunan vekillerden esamisi mübeyyen cetveldir:
Belçika: Belçika hükümetinin Madrid sefiri veya onun gelememesi halinde sefaret müsteşarı
Arjantin: Arjantin hükümeti Madrid sefiri
Guatemala: Guatemala hükümetinin Madrid maslahatgüzarı
İsviçre: İsviçre hükümetinin Madrid'deki Konsolosu
İngiltere: Londra'ki taharriyat-ı cinaiyye idaresi komiseri", O.A., HR.İD, 1851 – 52, 01-08-1910.

sözleşmeye katılmasında menfaati olup olmadığı konusunda Adliye ve Dahiliye Nezaretlerinden ayrı ayrı görüş almış, ayrıca bu sözleşmeyi imzalamaya davet edilmesi ihtimali dâhilinde Lahey ve Paris Sefaretlerinden bilgi istemiş ve Hollanda ve Fransa'nın bu konudaki tutumlarını izlemiştir. Dosyadaki belgeler değerlendirildiğinde, Osmanlı Devleti'nin oldukça temkinli hareket ettiği kanısına varılmaktadır. Adliye Nezareti, 1911 tarihinde yapılan Sözleşmenin olgunlaşması ve bunun da zamana ihtiyaç göstermesi gibi nedenlerle acele edilmemesi konusunda görüş bildirmiştir⁵⁶.

Osmanlı Devleti ayrıca mütareke yıllarında kadın ticaretinin ve fuhuşun önüne geçmek için başka önlemler de almıştır. 1914 yılında Amerikan Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun başkanlığında yapılan bir toplantıya Osmanlı Devleti'nin temsilcileri de katılmıştır. Osmanlı Devleti fuhuşla mücadele için bir komite oluşturmuş, yapılan toplantılar sonucunda İstanbul Kadın Ticaretini Yok Etme Cemiyeti'nin kurulmasına ve uluslararası kadın ticaretini önlemek için çalışan diğer komitelerle ortak çalışmalar yürütülmesine karar verilmiştir. Bu kararlar doğrultusunda, limanlarda temsilciler görevlendirmiş, kandırılarak ya da zorla fuhuş yaptırılan kızların korunabilmesi için sığınma evi planlanmış; 1915 yılında ise bu çalışmalar sonucunda 168 kadın taciri ya sürgün edilmiş ya da tutuklanmıştır. Maliye Nazırı Reşat Paşa'nın başkanlığını yaptığı komite uluslararası fuhuşla mücadele için önemli faaliyetlerde bulunmuştur⁵⁷. Bu dönemde alınan bir başka tedbir ise 18 Ekim 1915 tarihinde *Emraz-ı Zühreviyenin Men'i Sirayeti Hakkında Nizamname* çıkarılmasıdır⁵⁸.

İncelediğimiz bazı arşiv belgelerinden Osmanlı Devleti'nde beyaz kadın ticareti yapanların sürgün edildikleri, ayrıca İstanbul'a gelmelerinin yasaklandığı anlaşılmaktadır. Örneğin 1917 tarihli bir belgede İzabet Birko isimli bir Rusya vatandaşı bir kadının, Kayseri'den İstanbul'a dönmek için dilekçe verdiği görülmektedir. Birko, İstanbul'da Galata'da bulunan Rumeli otelinde kalırken hakkında mahkeme kararı veya kötü hali ile ilgili bir durum olmaksızın Kayseri'ye sürgün edildiğini, ancak bu şehri hiç bilmediği ve tanıdığı kimse olmadığı için ihtiyaçlarını bile temin edemediğini ileri sürerek, Dersaadet'e geri dönmek istediğini belirtmiştir. Ancak yapılan tahkikat sonunda Birko'nun beyaz kadın ticaretiyle meşgul olduğundan "benzerleri gibi" Kayseri'ye sevk edildiğinin anlaşıldığından talebi reddedilmiştir⁵⁹.

⁵⁶ O.A, HR.HMŞ.İŞO, 83/ 3, 24-07-1337.

⁵⁷ (Yakut ve Yetkin, 2011: 295-296).

⁵⁸ (Yakut ve Yetkin, 2011: 300).

⁵⁹ DH.EUM.ADL, 6/29, H-26-08-1333/ 26 Ağustos 1917.

Belgede, “benzerleri gibi” ibaresinin kullanılması, kadın ticareti ile uğraşan herkesin sürgün edildiğini göstermesi açısından önemlidir. 1919 yılında kadın ticareti, serserilik ve kötü huylardan zanlı olarak İstanbul’den çıkarılan kişilerin gönderildikleri yerlerden diğer başka yerlere gitmelerine izin verilmediği anlaşılmaktadır. Ancak bu kişiler, İstanbul veya başka yerlere dönmelerine buldukları yer memurlarınca izin verilmesi için devamlı olarak başvuruda bulduklarından en sonunda bir Genelge çıkarılmıştır. Genelgede, gerek asayiş korumak, gerek zikredilen suçları işledikleri için askeri hükümet tarafından İstanbul örfi bölgesinden çıkarılmış olanların sevk edildikleri yerde “ikamete mecbur tutulmaması” ve İstanbul dışındaki diğer yerlere gitmelerine izin verilmesi halinde bu gibilerin müracaatları üzerine, “*İstanbul muntka-i örfiyesine avdet eylememek şartıyla*” kaydının düşüleceği bir belge verilerek istedikleri yerlere gitmeleri hususunda serbest bırakılmaları bildirilmiştir⁶⁰.

Daha sonra bu Genelge’ye bir ek yapılarak, kadın ticareti veya fuhuş sebebiyle İstanbul örfi bölgesinden çıkarılan kişilerin tekrar İstanbul’a dönmek koşuluyla sevk edildikleri yerde ikamet etmelerinin zorunlu tutulmayarak başka yerlere gitmelerine müsaade edilmesi; ancak İstanbul’a dönmek isteyenler için İçişleri Bakanlığı’ndan izin istenerek, alınacak emre göre hareket edilmesi kararlaştırılmıştır⁶¹.

1918 tarihli bir belgede ise Galata’da yaşayan Rus vatandaşı ve Musevi milletine mensup iki kadın, hiçbir suç işlemedikleri halde Kayseri’ye sürgün edildiklerini, ancak Kayseri’de hahamhane olmadığı için İstanbul’a dönmek istediklerini; eğer İstanbul’a dönmeleri mümkün olmazsa, Yahudilerin yoğun olarak buldukları Konya’ya gitmelerine izin verilmesini talep etmişlerdir. Ancak, bu kadınların Galata’da “umumhanecilikle” meşgul olduklarından Kayseri’ye gönderildikleri anlaşılmaktadır⁶². Bir başka deyişle, İstanbul’a dönmelerine “beyaz kadın ticaretini kendilerine iş edinmeleri sebebiyle” izin verilmemiştir. Benzer bir belgede, beyaz kadın ticareti ile uğraştığı için Kayseri’ye sürgün edilmiş ve daha sonra kendi isteği ile Eskişehir’e geçmiş Dina Kilifdar’ın İstanbul’a dönmesi için kız kardeşinin müracaat ettiği görülüyor. Ancak verilen cevapta, Dina’nın “bütün milletlerce yasaklanmış olan beyaz kadın ticareti ve muhabbet vasıtalarını kendisine iş edinmiş olmasından dolayı” Kayseri’ye sürülmüş olduğu anlaşıldığından İstanbul’a dönmesinin uygun olmayacağı belirtilmiştir⁶³. Her iki belgede de “beyaz

⁶⁰ O.A., DH.EUM.ADL 28/38, 20.3.1335 / 20 Mart 1919.

⁶¹ O.A., DH.EUM.ADL 48/9, H-20-04-1335/ 20 Nisan 1919.

⁶² O.A., DH.EUM.5.Şb, 27/46, H-26-10-1334/ 26 Ekim 1918.

⁶³ O.A., DH.EUM.5.Şb, 22/47, H-28-05-1334/ 28 Mayıs 1918.

kadın ticaretinin uluslararası arenada yasaklanmış bir suç” olduğu ibaresi bulunmaktadır.

İnceleyeceğimiz bir başka belge, Beyoğlu'nda ikamet ederken üç sene önce beyaz kadın ticaretinden Osmanlı toprakları içerisinde bir yere sevk edilmek üzere iken tedavi için Viyana'ya gönderilen Rus vatandaşı olarak tanınan fakat Osmanlı vatandaşlığı iddiasında bulunan Michel Salamovitz'in tekrar İstanbul'a dönme talebi konusundadır. Bu kişinin aynı zamanda, zabıtaca şüpheli ve casusluktan zanlı kişilerden olmasından dolayı Osmanlı topraklarına dönmesinin uygun olmayacağını anlaşıldığından talebi reddedilmiştir⁶⁴.

Osmanlı arşivinde yer alan bazı belgeler, beyaz kadın ticaretinin yasaklanması konusunda tüm gelişmelerin Osmanlı Devleti tarafından yakından takip edildiğini göstermektedir⁶⁵.

Diğer yandan Osmanlı Devleti 23 Mayıs 1922'de kadın ve çocuk ticaretini ve fuhuşu men eden 1921 tarihli Konferans'ta alınan kararlara “kayıtsız şartsız” katılma kararı almıştır⁶⁶. Kararda, kadın ve çocukların fuhuşunun yasaklanması amacıyla Cenevre'de yapılan konferans hakkında Bern elçiliği ve Cenevre Başşehbenderliği'nden gönderilen muharrerat üzerine Bâb-ı Âli Hukuk Müşavirliği'nce yapılan incelemeler sonunda, anılan Mukavele'ye “*kayıtsız şartsız iştirak olunması*” uygun görüldüğü bildirilmektedir. Hatta Cenevre'de toplanan Kadın ve Çocuk Ticareti Komisyonu'na gidecek Türk heyeti dahi belirlenmiştir⁶⁷.

⁶⁴ O.A., DH.EUM.5.Şb 70/28, 25.12.1336/ 25 Aralık 1920.

⁶⁵ Örneğin 1922 tarihli bir belgede, beyaz kadın ve çocukların fuhuşiyata sevkini men'ine dair Bern sefaret-i seniyyesinden havale buyurulan 19, 28, 30 Haziran sene 1922 ve 2 Temmuz sene 1922 Tarihli ve 7412/46 ve 7458/490 ve 7473/502 ve 7483/509 numarolu muharreratlarda toplantı hakkında gelişmeler bildirilmiştir. Görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti toplantıya katılmamış olsa bile konferanslarla ilgili her türlü gelişmeyi takip etmiştir. HR.SYS. 2729/ 5, 27-07-1922.

⁶⁶ “Kadın ve çocukların fuhuşiyata men'-i teşviki (engel olmaya teşvik) meselesiyle iştilgal etmek üzere Cenevre'de in'ikâd eden konferans hakkında Bern Sefaret-i seniyyesiyle Cenevre Başşehbenderliğinden mürsel (muharrerat üzerine Bâb-ı Âli Hukuk Müşavirliğince icra kılınan tedkikâtı ve ol babda beyan-ı mütalaatı hâvî müzekkere suretinin gönderildiğine ve mevzu-ı bahis olan mukâvelâta Hükümet-i Seniyyece iştirak teklifine karşı kuyûd-ı ihtiraziye dermeyan edilmiş mezkûr mukavelata bazı mevâni ikâ' edilmek istendiği zehabını hâsıl edeceğinden mukavelat-ı mezkûreye bila-kayd u şart iştirak olunması muvafık görüldüğüne dair Hariciye Nezaretinin 9 Şubat sene 338 tarihli ve 30/32226 numaralı tezkiresi melfufuyla beraber okundu. KARAR: İş'âr-ı Nezaret muvafık görüldüğünden o veçhile ifâ-yı muktezasının cevaben Nezaret-i müşârun ileyhaya izbârı tezekkür kılındı.” O. A., MV. Maz., Def., 223, nr. 167.

⁶⁷ O.A.,HR SYS 2795-51, 180-9-0-0 , Tarih 27.10.1922.

Ancak, tüm bu çalışmalara rağmen, devletin içinde bulunduğu ortam, Osmanlı'nın beyaz kadın ticaretinin önlenmesi konusundaki sözleşmeyi imzalamasına izin vermemiştir. Temel, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Fuhuş ve Frengi ile Mücadele" adlı makalesinde katılma kararından önce İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri yetkilileri arasında yaşanan bir sorun yüzünden Osmanlı'nın bu katılım kararının gecikmesine yol açtığını söylemektedir. Makalede, İtilaf Devletleri yetkililerinin Osmanlı polis ve zabıtalarnın yabancı fahişeleri izlemesini ve yakalamasını kabul ettikleri, ancak sınır dışı etme yetkisinin İtilaf Kuvvetleri zabıtasında olduğunu söylediklerine değinilmiştir⁶⁸.

V. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN TİCARETİNİN ÖNLEMESİ İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Osmanlı Devleti'nin kadın ticareti ile mücadelede aldığı önlemlerin yeterli olmaması Cumhuriyet Dönemi'nde bazı sıkı düzenlemelere olan ihtiyacı arttırmıştır. Türkiye, Lozan Antlaşması'nın 100. maddelerinde sayılan uluslararası antlaşmalara ve itilâfnamelere katılmayı yüklenmiştir. Bu doğrultuda 1904, 1910 ve 1921 tarihli beyaz kadın ve çocuk ticaretinin önlenmesi konusundaki sözleşmeler, Lozan Antlaşması'nın 100. maddesi kapsamında yer almıştır. Yukarıda sözü geçen sözleşmelere katılma meselesi, 1926 yılında TBMM'ye geldiği zaman Meclis 241 numaralı kararıyla ilgili anlaşmaların onaylanmasını geri bırakmıştır. Söz konusu kararda "Lozan Ahitnamesinin 100. maddesindeki fıkardan bazıları, ezcümle 3. fıkra ⁶⁹ gibi bazı kuyudu ihtiva ettiği cihetle mezkûr ahitnamenin 99. ve 100. maddelerinde tadât bulunan beynelminel muahede, mukavele ve itilafnameler için kuyudu mezkurenin tahakkuk edip etmediği anlaşılabilir üzere tasdik olunacak mevadın tespit ettirilerek ayrı ayrı Meclis-i Ali'ye takdimi icap ettiği, heyet-i umumiyenin doksan beşinci içtimanın birinci celsesinde" Cemiyeti'nin yaptığı çalışmalarla yakından ilgilenmiştir. 1925 yılında Cemiyet-i Akvam Kadın Ticareti ve Himaye-i Etfal İstışari Komisyonu Beynel Milel Mesai İdarehanesi'nden muhacirlerle ilgili raporu Fransızca'dan Türkçe'ye tercüme ettirilmiş ve gelişmeler izlenmiştir. Özellikle kadın ve çocuk muhacirlerin

⁶⁸ <http://www.altayli.net/osmanli-devletinin-son-doneminde-fuhus-ve-frengi-ile-mucadele.html> (E.T. 15.5.2021) Ancak, makalede işgal güçlerinin bu müdahalesine atf yapılan ve dipnotta "HR.HMŞ.İŞO.69/2" künyeli belge arşivde tüm aramalarımıza rağmen bulunamamıştır. Bu nedenle, belge künyesinin yanlış olarak yazıldığını düşünmekteyiz.

⁶⁹ "1 Mayıs 1920 tarihli protokol ahkâmını tatbiken vaziyeti coğrafiyesinin iktiza ettirdiği tadilata Türkiye nail olduğunu gördüğü taktirde."

korunması konusunda önlemlerin yer aldığı raporda daha çok muhacirleri taşıyan gemilerin teftişi üzerinde durulmuştur⁷⁰.

Bununla birlikte kadın ve çocuk ticaretinin önlenmesi konusunda Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) tarafından yapılan toplantılar izlenmeye devam edilmiştir. Örneğin, 25-30 Nisan 1927 tarihleri arasında Cenevre'de yapılan toplantıda Kadın ve Çocuk Ticareti Komitesi, ahlak neşriyat ticaretinin men'i hakkında mukaveleye ait tasdiknameyi gönderme konusunda hükümetlerin mümkün olduğu kadar hızlı davranmaları ve henüz iştirak etmeyen devletlerin iltihaka davetlerine karar verdiğinden, Cemiyet-i Akvam'ın 16 Haziran 1927 tarihinde yapılacak toplantısında kabul edilmiş olduğundan hükümetten tasdiknamenin gönderilmesi istenmiştir⁷¹.

1932 yılında Kadın ve Çocuk Ticaretinin Yasaklanması Hakkındaki 3 sözleşmeye, Lozan Antlaşması hükümlerince uymamız istenmeden, uyulmasına karar verilmiştir. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in imzasının yer aldığı bu belgeyi aynen veriyoruz:

*“Lozan ahitnamesinin 99 ve 100 ncü maddelerinde tadat olunan beynelmilel muahede, mukavele ve itilâfnamelerin tasdik ve iltihak muamelelerinin sureti icrası hakkında (Resmî Ceride ile neşir ve ilân :1926 - Sayı : 375) No. 241 Lozan ahitnamesinin 100 ncü maddesindeki fıkardan bazıları ezcümle 13 ncü fıkra «1 Mayıs 1920 tarihli protokol ahkâmını tatbikan vaziyeti coğrafîyesini n iktiza ettirdiği tadilâta Türkiye nail olduğunu gördüğü takdirde» gibi bazı kuyudu ihtiva ettiği cihetle mezkûr ahitnamenin 99 ve 100 ncü maddelerinde tadat olunan beynelmilel muahede, mukavele ve itilâfnameler için kuyudu mezkûrenin tahakkuk edip etmediği anlaşılabilmek üzere tasdik olunacak mevadın tespit ettirilerek ayrı ayrı Meclisi Âliye takdimi icap ettiği, Heyeti Umumiyetin ti - Y - 1926 tarihinde münakit doksan beşinci içtimainin birinci celsesinde takarrür etmiştir”.*⁷²

Türkiye Cumhuriyeti, 11 Ekim 1933 tarihinde Cenevre'de düzenlenen fuhuş ve kadın ticareti ile ilgili sözleşmeyi 1935 yılında tasdik ederek 1904,

⁷⁰ Raporda, Belçika, İspanya, Kanada, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Yugoslavya, Çekoslovakya gibi birçok memleketlerde yürürlükte olan kanunlar muhacirlerin istihdamını murakabe için muhacirleri taşıyan vapurlara binmeye mezun memurların istihdamını bu gibi kanunların diğer memleketlerde de yürürlükte olması gerektiği bildirilmiştir. Elimizdeki belgelerden sadece raporların tercüme ettirilerek İskân Müdürlüğünün bilgilendirildiği anlaşılmaktadır. Türkiye, muhacir gemilerin teftişi konusunda henüz bir girişimde bulunmamıştır. Cumhuriyet Arşivi, 272-0-0-12 / MUHACİRİN, 45 - 74 - 24, 24.06.1925.

⁷¹ Arşiv belgesi için bkz: 180-9-0-0, 7 - 43 - 3, 03.08.1927.

⁷² Cumhuriyet Arşivi, KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI, 30.18.1.2, 27.4.1932.

1910 ve 1921 tarihli anlaşmaları da onaylamıştır⁷³. 1933 tarihli Sözleşme'nin yapım aşamasında da belirtildiği gibi, 1904, 1910 ve 1921 tarihli sözleşmeleri yürürlükten kaldırılan bir sözleşme değildir. Bu Sözleşme ile 1904, 1910 ve 1921 tarihinde hazırlanan sözleşmelerin eksik görülen hususlarının tamamlanması amaçlanmıştır. Önceki sözleşmelerden daha kapsamlı olan 1933 Sözleşmesi'nde suçun cezalandırılmasında yasal düzenlemesinde eksiklik olan devletlerin bu noksanlarını tamamlamaları istenmektedir. Bu bağlamda üç Sözleşme birden hâlihazırda yürürlükte bulunmaktadır. Ayrıca bu Sözleşme'nin tamamlayıcı bir sözleşme olduğunu ve diğer iki sözleşmeyi de kendiliğinden kabul ettiğini düşünecek olursak, Türkiye Cumhuriyeti 1933 tarihli Sözleşme'yi onaylayarak bu konuda yapılan 3 sözleşmeye birden katılmıştır. İlgili sözleşme TBMM tarafından 15 Nisan 1935 tarihinde 2693 Sayılı Kanun ile Türkiye tarafından onaylanmıştır⁷⁴. Türkiye'nin katılımı ise 19 Mart 1941 tarihinde kabul edilmiştir.

Makalemizin konusu Erken Cumhuriyet Dönemi ile sınırlı olduğundan bundan sonraki dönem çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ancak, günümüzde 173 ülke tarafından kabul edilen *Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi* ve *İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol* geçerliliğini korumaktadır. Bu sözleşme ve protokol, insan ve kadın ticareti suçunun tanımını ve cezalandırılmasını uluslararası alanda standartlaştırmakta, mücadele araçları için ortaklaşmayı sağlamaktadır (CEİD, 2020, s. 9).

SONUÇ

Çalışmamızda, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne kadın ticaretinin yaklaşık elli yıllık seyri içerisinde yapılan düzenlemeler kapsamında hukuk tarihimizdeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nde bu suçu önlemeye dair uluslararası kongrelere ve bu kongrelerde alınan kararlara katılma konusunda geç kalınmış olmakla birlikte, farklı önlemler alınarak, bu insanlık suçu ile mücadele edilmeye devam edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde, 1926 yılında Büyük Millet Meclisi her ne kadar beyaz kadın ticareti konusunda 20. yüzyıl başında yapılmış olan üç sözleşmenin onaylanmasını geri bırakmış olsa da, 11 Ekim 1933 tarihinde Cenevre'de düzenlenen fuhuş ve kadın ticareti ile ilgili Sözleşme'yi 15 Nisan 1935 tarih ve 2693 sayılı Kanun'la tasdik etmekle 1904, 1910 ve 1921 tarihli

⁷³ (Dönmezer, 1983: 325).

⁷⁴ Sicil-i Kavanin, C. 15, s. 127, (Dönmezer, 1983: 325)

anlaşmalara da dolaylı olarak katılmıştır. Türkiye'nin katılımı 19 Mart 1941 tarihinde kabul edilmiştir. Ancak, kökeni köle ticaretine kadar uzanan beyaz kadın ticaretinin bir türlü engellenememesi ve günümüzde hâlâ önemini koruması Türk hukuk tarihi ile ilgili olarak yaptığımız bu çalışma konusunun güncelliğini sürdürmekte olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, uluslararası arenada bu konuda daha etkin önlemlerin alınması insani bir görev olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Akgün, E. (2016). Modern Kölelik İnsan Ticareti ve Rakamlarla Türkiye Gerçeği. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22 (1).
- Akgündüz, A. (1995). İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem (2. bs). İstanbul: Osmanlı Araştırma Vakfı Yayınları.
- Akyılmaz, G. (2004). Osmanlı Hukukunda Sona Ermesi İle İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanının İlanından Sonra Kölelik Müessesesi. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, IX (1-2).
- Bagatur, S. (2011). Osmanlı'da Kölelik. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı.
- Bozkurt, G. (1983). Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 38 (1-4).
- Bozkurt, G. (1994). Osmanlı Devleti'nde Köle Ticaretinin Önlenmesi İçin Yapılan Çalışmalar, XI. Türk Tarih Kongresinden Ayı Basım.
- Cin, H. ve Akyılmaz, G. (2011). Türk Hukuk Tarihi (4. bs.). Ankara: Sayram Yayınları.
- Coşkun, E. (2018). İnsan/Kadın Ticareti ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi. Ankara: CEİD Yayınları.
- Çetin, A. (2004). İnsan Ticareti Suçu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 53 (4).
- Değirmenci, O. (2006). Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 67.
- Dönmezer, S. (1983). Ceza Hukuku Özel Kısım, Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Engin, N. (2002). Osmanlılarda Kölelik, TDV İslam Ansiklopedisi (C. 26), Ankara: TDV Yayınları.

- Erdal, H. (2008). Organize Bir Suç Türü Olarak İnsan Ticareti ve Türkiye Örneği. Polis Bilimleri Dergisi, 10 (2).
- Erdönmez, C. (2014). Tanzimat Döneminde Kıbrıs'ta Azat Edilmiş Kölelerin Hukuki ve Sosyal Ekonomik Durumları. Belleten Dergisi, 282.
- Fendoğlu, H. T. (1996). İslâm ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Hamidullah M. ve Aydın M. A. (2002). Köle, TDV İslam Ansiklopedisi (C. 26), Ankara: TDV Yayınları.
- <http://www.altayli.net/osmanli-devletinin-son-doneminde-fuhus-ve-frenge-ile-mucadele.html>
- Kızılsümer, D. (2007). İnsan Ticareti ile Mücadele: Uluslararası Belgeler ve Türkiye'nin Çabaları, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62 (1).
- Korkut, L. (2006). Dünya'da ve Türkiye'de İnsan Ticareti ile Mücadele. Hukuk Gündemi Dergisi, Eylül Ekim Kasım 2006/6. (<http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu/hgdmakale/2006-3/7.pdf> ankarabarusu.org.tr)(s. 28-29)
- Miko, F.T. (2004). Trafficking in Women and Children: The U.S. and International Response. CRS Report for Congress. Retrieved June 7, 2006, Erişim için: <http://fpc.state.gov/documents/organization/31990.pdf>
- Renk, B ve Demir, O, Ö. (2011). İnsan Ticareti ve Yasal Düzenlemeler: Eski Sorunlar, Yeni Çözümler. Polis Bilimleri Dergisi, 13 (1).
- Sever, M. (2018). Sex Trafficking in Turkey: A Critical Examination of the National Responses to the Problem. A Journal of Social Work, 2 (2).
- Taşbaş, E. (2018). Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'da Köle Ticaretini Engelleme Çalışmaları. Akademik İncelemeler Dergisi, 13 (2).
- Tepecik, F. (2013). İnsan Ticaretinin Ekonomik ve Hukuki Boyutları, Economic and Legal Aspects of Trafficking in Human Beings International Conference on Eurasian Economies 17-18 Eylül 2013, ed. Selahattin Sarı, Alp H. Genver ve İlyas Sözen, ss. 915-923.
- Üçok, C., Mumcu, A., Bozkurt, G. (2018). Türk Hukuk Tarihi (20. bs.). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yakut, K. ve Yetkin, A. (2011). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Toplumsal Ahlak Bunalımı: Fuhuş Meselesi. Kebikeç Dergisi, 31.